

TEKİRDAĞ

Tekirdağ
Hükümet
Konağı

rumda bulunuyordu. 1831'de yapılan ilk nüfus sayımına göre Tekirdağ ve İncecik'in nüfusu 19-20.000 kişi civarındaydı. Ruslar 1878'de ikinci defa Tekirdağ'a girdiler. Türk nüfusun bir kısmı şehri terketti. Şehir ancak XIX. yüzyılın sonlarına doğru tekrar gelişme gösterdi. 1880'e doğru 20.000 olan nüfusu 1890'larda 12.000'i müslüman 23.000'e ulaştı. Rumeli demiryolunun tamamlanmasıyla Tekirdağ Limanı yavaş yavaş işlevini yitirmeye başladı, fakat İstanbul ile Tekirdağ arasında haftada iki gün vapur seferleri devam etti. XX. yüzyılın başlarında 14.000 Türk, 19.000 Rum, 7600 Ermeni'nin ve az sayıda yahudinin bulunduğu kaydedilir. Bu sırada yine bağcılık en başta gelen ziraî faaliyeti oluştuyordu. İskeleyi de yeni bir canlılık kazanmıştı. Fakat Balkan savaşları şehirde tekrar ciddi bir sarsıntıya yol açtı. 1912'de Bulgarlar Tekirdağ'a girdi ve şehir ancak sekiz ay sonra geri alınabildi. I. Dünya Savaşı'nda Çanakkale savaşları sırasında iskeleyi hayli faal bir askerî hareketliliğe sahne oldu. Mondros Mütarekesi'nin ardından müttefik güçlerce işgal edildi. Trakya'nın Yunanistan'a verildiği Sevr Antlaşması yapılmadan önce Yunanlılar 20 Haziran 1920'de Tekirdağ'a girdiler. Millî Mücadele'den sonra Mudanya Mütarekesi'yle şehir boşaltılarak Türkler'e iade edildi (13 Kasım 1922). Yunanlılar'ın çekilmesi sırasında şehrin Rum ve Ermeni ahalisi burayı terketti; onların yeri Yunanistan'dan gelen Türkler'le dolduruldu.

XV. yüzyılda Çirmen sancağına bağlı bir kaza olarak gelişen Tekirdağ, XVII. yüzyıl sonlarında bir ara Gelibolu sancağına bağlandıysa da Tanzimat'ın ardından Edirne vilâyetine bağlı bir sancak haline geldi. XIX. yüzyılda Tekirdağ sancağının Malkara, Ereğli, Çorlu, Vize, Burgos ve Hayrabolu isimli altı kazası ve Nâib, Ortaca, Işıklar,

İncecik olmak üzere dört nahiyesi vardı. 1886-1887'de Tekirdağ sancağında 8923 hânede 40.761 müslüman, 7525 hânede 38.434 Rum, 2026 hânede 10.917 Ermeni, doksan dokuz hânede 599 Katolik, 713 hânede 3671 Bulgar, yirmi sekiz hânede 174 Protestan, 215 hânede 1625 yahudi, yetmiş hânede 436 gayri müslim Kıpti ve iki hânede on iki ecnebi yaşamaktaydı (*Salnâme-i Vilâyet-i Edirne*, s. 266).

BİBLİYOGRAFYA :

Rüstem Paşa Vakfıyesi, VGMA, nr. D.635/2, s. 137; *Rodosçuk Şer'iyye Sicili*, nr. 1524, vr. 46^b; Herodotos, *Tarih* (trc. Müntekim Ökmen), İstanbul 1991, s. 355; Ksenophon, *Anabasis* (trc. Hayrullah Örs), İstanbul 1962, s. 38; Plinius (Pliny the Elder), *Naturalis Historia (Natural History)* (trc. H. R. Rackham), London 1958, IV, 48; *Salnâme-i Vilâyet-i Edirne* (1305), s. 266; *Âşıkpaşazâde, Tevârih-i Âli Osmân* (nşr. Çiftçioğlu N. Atsız), İstanbul 1970, s. 54; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme* (Dağlı), VIII, 347; *Anonim Tevârih-i Âli Osman* (nşr. F. Giese, haz. Nihat Azamat), İstanbul 1992, s. 19; S. Gerlach, *Türkiye Günlüğü 1577-1578* (ed. Kemal Beydilli, trc. T. Noyan), İstanbul 2007, s. 731; *Polonyalı Simeon'un Seyahatnâmesi: 1608-1619* (trc. H. D. Andreasyan), İstanbul 1964, s. 21-22; Arif Müfid Mansel, *Trakya'nın Kültür ve Tarihi*, İstanbul 1938, s. 34; K. Mikes, *Türkiye Mektupları* (trc. Sadettin Karatay), Ankara 1944-45, s. 99; Abidin Özmen, *Trakya*, Ankara 1948, s. 4-5; Mehmet Tuncel, *Babaeski, Kırklareli ve Tekirdağ Camileri*, Ankara 1974, s. 31-51; Besim Darkot – Metin Tuncel, *Marmara Bölgesi Coğrafyası*, İstanbul 1981, s. 112; Zafer Taşlıkılıçlı, *Trakya'da Epigrafi Araştırmaları*, İstanbul 1983, I, 88-90; H. D. Andreasyan, "Celâliilerden Kaçan Anadolu Halkının Geri Gönderilmesi", *İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya Armağan*, Ankara 1988, s. 45; İnci Delemen, *Tekirdağ Naip Tümülüsü*, İstanbul 2004, s. 77; Yusuf Ayönü, *Katalanların Anadolu ve Trakya'daki Faaliyetleri: 1302-1311*, İzmir 2009, s. 65-68; P. L. İnciyan – H. D. Andreasyan, "Osmanlı Rumelisi'nin Tarih ve Coğrafyası", *GDAAD*, sy. 4-5 (1976), s. 136; İlber Ortaylı, "16. Yüzyılda Rodosçuk", *Dünü ve Bugünüyle Toplum ve Ekonomi*, sy. 8, İstanbul 1995, s. 5-12; Besim Darkot, "Tekirdağ", *İA*, XII/1, s. 133-135.

HACER ATEŞ

Bugünkü Tekirdağ. Cumhuriyet'ten önce Trakya'nın ürünlerini ve buraya ulaşan diğer ürünleri deniz yoluyla İstanbul'a sevkeden önemli bir liman şehri durumunda olan Tekirdağ bu özelliğini Balkan savaşları, I. Dünya Savaşı ve Millî Mücadele yıllarındaki sıkıntılı günlerde yitirmiş bulunuyordu. Bu gerileme Cumhuriyet dönemiyle birlikte sona erdiyse de şehrin gelişmesindeki duraklama bir süre daha devam etti. Cumhuriyet devrine girilirken Edirne vilâyeti içinde bir sancak merkezi iken Cumhuriyet'in ilk yıllarında vilâyet merkezi durumuna getirildi. Tekirdağ şehrinin nüfusu ilk nüfus sayımında (1927) 15.000'den azdı (14.387 nüfus). Şehrin nüfusu arada bazı iniş çıkışlar göstermekle birlikte (1935'te 20.354, 1940'ta 17.081, 1945'te 14.780) 1950 (15.696 nüfus) ve 1955 (17.957 nüfus) sayımına kadar aynı seviyelerde seyretti. II. Dünya Savaşı yıllarına rastlayan 1940 ve 1945 sayımlarında nüfusta görülen azalış, bütün Trakya şehirlerinde olduğu gibi Tekirdağ'ın da sıkıntılı ve korkulu günler geçirdiğine (önce Almanlar'ın, daha sonra Sovyetler'in Bulgaristan'a girerek sınıra çok yaklaşmaları sebebiyle) ve nüfusunun bir kesiminin ülkenin başka bölgelerine gittiğine işaret eder. Nüfustaki duraklama ve azalış şehrin mekân üzerindeki gelişmesini de etkiledi. 1950'de dokuz mahalleden oluşan (Yavuz, Aydoğdu, Zafer, Ertuğrul, Eskicami, Ortacami, Turgut, Gündoğdu ve Hürriyet mahalleleri) Tekirdağ şehri (*Belediyeler Yıllığı*, III, 524) doğuda Çiftlikönü mevkiinden batıda Malkara caddesinin şehir içini terkettiği yere kadar doğu-batı ve kuzey-güney doğrultusunda o dönemdeki Kız Enstitüsü binası ile iskele arasında küçük bir alan üzerinde yayılıyordu. Bu kesim günümüzde çok genişlemiş bulunan şehrin ilk nüvesini oluşturur. Şehrin kurulduğu yerin özel topografya şartları mahallelerinin yayılış biçiminde, bazı resmî binaların ve meydanların yerlerinin seçiminde, yolların açılış yeri ve uzanış doğrultularında etkili olmuştur. Zira kıyı gerisindeki plato kenarını yaran Ördekli vadişi şehrin kurulduğu yerde denize ulaşır. 1960'lı yıllara kadar şehir bu vadinin kısmen tabanında, kısmen yamaçları üzerinde yayılıyordu. Ayrıca şehrin içinde bulunan kıyı taraçaları da (Marmara denizinin jeolojik dönemlerdeki farklı seviyelerine işaret eden kıyı kademeleri) şehrin yayılışını etkilemiştir. Tekirdağ şehrinde yer alan üç kademedeki denize en yakın olanı üzerindeki (12 m. yükseklikte) eski vali konağı, 25

m. yükseklikteki ikinci taraça üzerinde çarşı ve iş merkezi, üçüncü taraça üzerinde (45 m.) eski Kız Enstitüsü binası (Cumhuriyet'ten önceki dönemlerde redif binası, Yunan işgalinde Jandarma Komutanlığı, Cumhuriyetin başında hastahane olan bina) yer almıştır. Bu yayılış biçimiyle Tekirdağ, Türkiye'deki şehir tipleri arasında az sayıda bulunan (Tuncel – Göçmen, X/18-19 [1973], s. 127), "kıyı taraçaları üzerinde kurulan şehirlerin ilginç bir örneğini oluşturmaktadır (Türkiye'de bu tipin diğer örnekleri Trabzon, Samsun ve Fethiye'dir).

Tekirdağ, 1960 yılından itibaren nüfusu 25.000'e yaklaşırken (1960 sayımında 23.967 nüfus) mekân üzerinde eski yerleşme alanı etrafında ortak merkezli daire yayları halinde genişlemeye başladı. Bu genişlemeler daha çok batı (Malkara-Çanakkale doğrultusunda), kuzey (Muratlı doğrultusunda) ve doğu (İstanbul) istikametindeki yollar boyunca inşa edilen binalarla gerçekleşti. Bunlardan doğudaki İstanbul yolu ile batıdaki Çanakkale yolunun daha çok kuzeyinde yeni inşaatlar yükseldiği halde kuzeye yönelen Muratlı yolunun her iki tarafında (hem doğuda hem batıda) yayılma dikkati çeker. Şehrin bu gelişmesi daha çok çevresindeki tarım alanlarının aleyhine oldu. Mekânsal gelişmelerle birlikte şehrin nüfusu 1965'te 30.000'e yaklaştı (27.069); 1970'te 35.000'i (35.387), 1975'te 40.000'i aştı (41.257). Buna karşılık mahalle sayısında fazla bir değişiklik olmadı; hatta 1970'li yılların başlarında mahalle sayısı beşe düşmüştü (Tolun, X/18-19 [1973], s. 155). Söz konusu yıllarda şehir büyüdüğü halde mahalle sayısındaki bu düşüş, eskiden küçük olan mahalle birimlerinden bazılarının birleştirilmesinin (Ortacami ve Eskiçami mahalleleriyle Hürriyet, Gündoğdu ve Turgut mahallelerinin birleştirilmesi) sonucudur. İlk defa 1980'de 50.000 (52.093), 2000 yılında 100.000 (107.191) nü-

II. Ferenc
Rákóczi'nin
Tekirdağ'da
kaldığı ev

Tekirdağ'dan
bir görünüşü

fusu aşan Tekirdağ şehri 2009 sayımında 140.535 nüfusa ulaştı. Genişliği 105 hektarı aşan ve mahalle sayısı on beşe yaklaşan Tekirdağ, İstanbul'dan sonra Trakya kıyılarının en büyük liman şehridir. Tekirdağ Limanı daha ziyade bir ihraç limanı karakterindedir. Tekirdağ ile Bandırma Limanı arasındaki deniz trafiği geliştirildiği takdirde Tekirdağ, Trakya-Batı Anadolu ilişkisi açısından önemli bir rol üstlenecek durumdadır. Bu bağlantı aynı zamanda, Avrupa'dan gelerek Ege bölgesinin turizm merkezlerine ulaşmak isteyen turistlerle Avrupa'da çalışan Egeli vatandaşlar için en kestirme yol olacaktır.

Şehrin kurulduğu yerin topografya durumu, şehir içindeki önemli ulaşım eksenlerini doğu-batı doğrultusunda ve kıyıya paralel biçimde uzanmaya zorladı. Denizin doldurulmasıyla kazanılan kıyı boyunca geniş cadde üzerinde modern binalar, gazino ve lokantalar sıralanır. Kıyı yoluna paralel uzanan Hükümet caddesi şehrin geleneksel eksenidir. Bu cadde deniz taraçası üzerinde uzanır ve Tekirdağ'ın eski çarşısının bir bölümünü içerir. Kıyı caddesiyle ona paralel Hükümet caddesi belirgin bir diklikle birbirinden ayrılır. Bu diklik deniz doldurulmadan önce deniz kıyısında yükselen falezlerdir. Denizin doldurulmasıyla bu falezler kıydan epeyce içeride kalarak "ölü falez" denilen duruma düşmüştür (XVIII. yüzyılın başlarında Macar Prensi F. Rákóczi'nin bir süre yaşadığı, günümüzde müze olan ev bir ölü falezin üzerindedir). Kıyı caddesiyle Hükümet caddesi dışındaki ticaret yerleri doğu-batı doğrultulu caddelere farklı istikametlerden kırıkan Muratlı, Çiftlikönü, Şadırvan, Peştemalcı caddeleri üzerindedir.

Yakın çevresinde üzüm bağlarının ve tarım alanlarının yaygın oluşu Tekirdağ'ın bu ürünleri işleyen sanayi kolları-

nın bulunduğu bir endüstri merkezi durumuna getirmiştir. Endüstri kuruluşları arasında 1931'de yapılan şarap ve içki fabrikası ile daha sonraki yıllarda yoğunlaşan ve ham maddesini tarımdan alan gıda sanayii türleri (ay çiçeğini işleyen yağ fabrikaları ile un ve irmik fabrikaları) en başta sayılması gerekenlerdir. Ticaret, sanayi, liman faaliyeti dışında şehrin son yıllarda dikkati çeken bir başka özelliği turizm etkinliğidir. Marmara denizinin plajlarından yararlanmak için yaz aylarında Tekirdağ'daki yazlık konutların bulunduğu kesimlere olan akınlar bu mevsimde şehirde önemli bir nüfus artışına sebep olmaktadır. Meselâ yeni mahallelerden Altınova şehrin en büyük yazlık yeridir ve yaz aylarında bu mahallenin nüfusunun 30.000'i aştığı dikkat çeker. Tekirdağ'da kıyı turizmi kadar çekici olmasa da kültür turizmi açısından özellik taşıyan mimari eserler vardır. Bunların başında 1553 tarihli Rüstem Paşa Camii, Eskiçami, Ortacami, Hasan Efendi Camii ve Yüsf Ağa Camii sayılabilir.

Tekirdağ şehrinin merkez olduğu Tekirdağ ili Çanakkale, Edirne, Kırklareli ve İstanbul ili topraklarıyla çevrilmiştir. Güneyde Marmara deniziyle sınırlanan Tekirdağ ili kuzeydoğuda çoğu haritalarda gösterilemeyecek ölçüde küçük bir kıyı (Kastro koyu kıyıları) boyunca Karadeniz'le komşu olur. Merkez ilçeden başka Çerkezköy, Çorlu, Hayrabolu, Malkara, Marmara Ereğlisi, Muratlı, Saray ve Şarköy adlı sekiz ilçeye ayrılır. 6313 km² genişliğindeki Tekirdağ ilinin 2009 sayımına göre nüfusu 783.310, nüfus yoğunluğu 124 idi. Diyanet İşleri Başkanlığı'na ait 2007 yılı istatistiklerine göre Tekirdağ'da il ve ilçe merkezlerinde 108, kasabalarda 57 ve köylerde 283 olmak üzere toplam 448 cami bulunmaktadır. İl merkezindeki cami sayısı 40'tır.

TEKİRDAĞ

BİBLİYOGRAFYA :

Hikmet Çevik, *Tekirdağ Tarihi Araştırmaları*, İstanbul 1949; *Belediyeler Yıllığı*, Ankara 1950, III, 524; Besim Darkot – Metin Tuncel, *Marmara Bölgesi Coğrafyası*, İstanbul 1981, s. 112-113; Besim Darkot, “Tekirdağ”, *İA*, XII/1, s. 133-135; Metin Tuncel – Kemal Göçmen, “Köyceğiz-Fethiye Yöresinde Bazı Coğrafi Gözlemler”, *İÜ Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, X/18-19, İstanbul 1973, s. 127; Tefik Biyıklıoğlu, *Trakya’da Milli Mücadele*, Ankara 1987, I, 150, 214, 377; Ferhan Geziçi, “Trakya’da Kentsel Yerleşmeler, Eğilimleri ve Bölgesel Gelişimdeki Roller”, *Trakya’nın Bugünü ve Geleceği İçin Trakya’da Sanayileşme ve Çevre Sempozyumu, Bildiriler Kitabı (3-6 Ocak 1996, Çorlu)*, Denizli, ts., s. 3, 6; Şaduman Sazak, “Trakya Bölgesinde Kentleşmenin Tanım Topraklarına Etkisi”, *a.e.*, s. 70; Mehmet Serez, *Tekirdağ Tarihi ve Coğrafyası Araştırmaları*, Ankara 2007; Ahmet Ardel, “Marmara Bölgesinde Coğrafi Müşahedeler”, *İÜ Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, IV/7 (1956), s. 4, 5; Bedriye Tolun, “Tekirdağ Şehir Nüfusu”, *a.e.*, X/18-19 (1973), s. 155-166; Suraiya Faroqi, “İstanbul’un İlaşesi ve Tekirdağ-Rodos-cuk Limanı”, *Gel.D.* 1979-1980 özel sayısı (1981), s. 139-154; F. Babinger – [M. Bazin], “Tekirdağ”, *EP²* (Fr.), X, 443-444.

METİN TUNCEL

TEKİŞ, Alâeddin

(ö. 596/1200)

Hârizmşahlar Devleti hükümdarı
(1172-1200).

Hârizmşah İlarslan b. Atsız'ın büyük oğludur. Alâeddin Muhammed Tekiş, İlarslan döneminde Cend valiliğine tayin edildi. Babasının ölüm haberini aldığı anda başşehir Gurgence'ye gitmek için Cend'den ayrıldı. Bu sırada Gurgence'te bulunan küçük kardeşi Sultan Şah Mahmud annesi Terken Hatun'un nüfuzu sayesinde tahta çıkarıldı. Bu durumu kabul etmeyen Alâeddin Tekiş, Karahıtaylar'dan askerî destek alarak Hârizm'e hareket etti. Terken Hatun ve Sultan Şah Mahmud ona karşı koymayacaklarını anlayıp Gurgence'yi terketmek zorunda kaldılar. Alâeddin Tekiş başşehre girerek tahta oturdu (568/1172). Bu olayın ardından Terken Hatun ile Sultan Şah, Horasan hâkimi Müeyyed Ay-aba'ya başvurdular ve ondan sağladıkları yardım ile Hârizm üzerine yürüdüler. Subarlu'da yapılan savaşta Müeyyed Ay-aba hayatını kaybetti (569/1174), kısa bir süre sonra Terken Hatun da yakalanarak öldürüldü. Fakat Sultan Şah saltanat iddiasından vazgeçmedi, bu defa Gurlular'dan yardım istedi. Gur Hükümdarı Sultan Gıyâseddin Muhammed, bunu Alâeddin Tekiş aleyhine kullanılabilecek bir fırsat şeklinde değerlendirdi. Sultan Şah'ı bir hükümdar gibi karşıladı. Sultan Şah'ın Gurlular'la anlaş-

ması Alâeddin Tekiş'i kuvvetli bir devletle karşı karşıya getirdi. Bu sırada Alâeddin Tekiş'in Karahıtaylar'la bağlarını koparmasını isteyen Sultan Şah, Gur hükümdarının da teşvikiyle onlardan yardım istedi. Hârizm'i zaptetmek için harekete geçen Karahıtay ordusu Gurgence savunmasını aşamayıp geri çekildi. Sultan Şah, Horasan'a yönelerek Merv, Serahs ve Tûs'a hâkim oldu (576/1181). Alâeddin Tekiş kardeşinin bu faaliyetlerine tepki vermeyip ordusunu güçlendirmeyi ve devletini daha sağlam temeller üzerine oturtmayı tercih etti. Siriderya ötesinin devlet için taşıdığı önemin farkında olan Tekiş bu bölgede askerî ve ticarî kazançlar sağlayacak hamleler yaptı. Bunun sonucunda bozkırda yaşayan Kıpçak Türk kitleleri onun etrafında toplanmaya başladı. Stratejik önem taşıyan Cend şehrine oğlu Nâsirüddin Melikşah'ı tayin etti. Hârizm kuvvetleri şehri üs olarak kullanıp Siriderya ötesinde faaliyetlerde bulundular. Barçınlıkent ve civarının ülkeye katılması ve bir Türk boyu olan Uranlar'ın reisi Alp-Kara'nın Tekiş'in hizmetine girmesiyle Hârizmşahlar ordusu daha da kuvvetlendi. Alâeddin Tekiş bu kuvvetlerle harekete geçip Karahıtaylar'a bir darbe indirmek amacıyla Mâverâünnehir seferine çıktı ve Buhara'yı ele geçirdi (578/1182). Bunun ardından sultan unvanını kullanmaya başladı.

Öte yandan Horasan'a hâkim olan Sultan Şah'ın Herat'a kadar uzanan bölgeye akınlar yapması Gurlular'ı Tekiş'le iş birliğine sevketti. Bu gelişmeyi haber alan Sultan Şah kardeşi Tekiş'e elçi gönderip kendisine tâbi olduğunu bildirdi ve aleyhinde düzenlenen ittifakı bozdu. Ancak tehlike geçince hücumlarına tekrar başlaması Alâeddin Tekiş'i Horasan'a bir sefer düzenlemeye mecbur etti (582/1186); 583 (1187) baharında bölgenin önemli şehri Nişâbur'u ele geçirdi. Böylece Horasan'ın batısını kendisine bağladığı gibi Mâzenderan'ı da hâkimiyeti altına aldı. Merv civarındaki hâkimiyeti yetinmek zorunda kalan Sultan Şah ise Câm, Bâharz ve Zîripil'in kendisine verilmesi halinde Tekiş'in hükümdarlığını tanıyacağını bildirdi. Alâeddin Tekiş, kendisine meşrû hükümdarlık imkânı veren bu gelişme üzerine Tus'un Râdekân koruluğunda görkemli bir törenle tahta oturdu (585/1189). Ardından dikkatini Irâk-ı Acem bölgesine çevirdi. Bu bölgede 583 (1187) yılından itibaren hâkimiyet mücadelesi şiddetlenmiş, Irak Selçuklu Sultanı II. Tuğrul ile Atabeg Kızılarslan Osman arasında baş gösteren mücadeleye bölgeyi

ele geçirmeye çalışan Abbâsî Halifesi Nâsır-Lidînillâh da katılmıştı. Sultan Tuğrul halifenin ordusunu mağlûp etti (584/1188); fakat Atabeg Kızılarslan'a karşı aynı başarıyı gösteremedi. Atabeg'in 587'de (1191) muhalifleri tarafından öldürülmesi üzerine nüfuzlu kumandanlar bulundukları bölgelerde müstakil hareket etmeye başladılar. Bu sırada Rey ve civarının hâkimi Kutluğ İnanç, Tekiş'ten yardım istedi. Tekiş bu teklifi kabul edip harekete geçti ve Taberek Kalesi'ni ele geçirerek bölgeye hâkim oldu. Alâeddin Tekiş, Sultan Şah'ın Hârizm'e yürüdüğünü öğrenince hemen başşehrine yöneldi; Sultan Şah bir defa daha Hârizm'i ele geçirme planından vazgeçmek zorunda kaldı, ancak Hârizm tahtı üzerindeki iddiasını sürdürdü. Bir yandan Mâzenderan ispehbedi, öte yandan Sultan Tuğrul ile temasa geçip Horasan'ın pay edilmesi hususunda onlarla anlaştı. Bunun üzerine Sultan Tekiş ispehbedin hâkimiyetindeki Bistâm ve Damgan'ı ele geçirdi, Esterâbâd'ı tahrip ettirdi. Tekiş'in akınları Taberistan'a kadar uzandı. Daha sonra Sultan Şah'ın önemli merkezlerinden Serahs'ı ele geçirdiği sırada Sultan Şah vefat etti (589/1193).

Alâeddin Tekiş, Irâk-ı Acem'den ayrılınca Sultan Tuğrul, Taberek Kalesi'ni ele geçirdi ve Hârizmli kumandanları hapsedtirdi. Ardından Bistâm ve Damgan'a yürüdü. Kutluğ İnanç, Alâeddin Tekiş'i bir defa daha bölgeye davet etti. Bu sırada Abbâsî Halifesi Nâsır-Lidînillâh ustaca bir siyaset izleyerek Sultan Tuğrul'a ait bütün bölgeleri Tekiş'e verdiğine dair bir menşur gönderdi. Sultan Tekiş 1194 baharında Irak'a yöneldi. Sultan Tuğrul savaş için harekete geçtiyse de askeri onu terketti ve savaşa devam ettiği sırada yakalanıp öldürüldü (Rebûlevvel 590 / Mart 1194). Böylece Irak Selçuklu Devleti sona erdi. Alâeddin Tekiş, Irâk-ı Acem'in merkezi Hemedan'a gidip tahta oturdu (4 Receb 590 / 25 Haziran 1194). Abbâsî halifesi bir taraftan Tekiş'in Irak Selçukluları'na karşı yürümesini teşvik ederken diğer taraftan vezirinin kumandasında 10.000 kişilik bir orduyu bölgeye göndermişti. Sultan Tekiş bu orduya geçit vermediği gibi Dînever'e kadar ilerledi. Ardından Rey'in idaresini oğlu Yûnus Han'a bıraktı ve kumandanlarından Mayacık'ı ona atabeg tayin ederek geri döndü.

Sultan Alâeddin Tekiş 1195'ten sonra daha çok ülkenin doğu sınırındaki gelişmelerle uğraşmak zorunda kaldı. Sığnâk'taki Kıpçak reislerinden Katır Buku Han üzerine sevkettiği orduda bulunan Uranlar